

Родолф Арчибалд Рајс

ЧУЈТЕ, СРБИ!

ЖИВЕЛА БЕСМРТНА СРБИЈА!

Библиотека
БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

На задњој корици
Скулптура Арчибалда Рајса, дело вајара Марка Брежанина,
у Топчидерском парку
Постављена је на високом белом каменом постаменту са
натписом на српском и француском језику
1914–1918.
Своме ратном другу пријатељу Срба из најтежих дана.
Војнику правде, истине и права, Швајцарцу, професору,
др Рајсу.

РОДОЛФ АРЧИБАЛД РАЈС

ЧУЈТЕ, СРБИ!

**ЖИВЕЛА
БЕСМРТНА СРБИЈА!**

О АРЧИБАЛДУ РАЈСУ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Родолф Арчибалд Рајс

ЧУЈТЕ, СРБИ!¹

¹ Р. А. Рајс *Чујте Срби!* - превод са француског језика Зденко Левентал, Ecoutez Serbes! Оригинални рукопис политичког тестаментa Арчибалда Рајса „Чујте Срби!“. Рукопис настао у Београду 1928. године на француском језику. Преузето из књиге Зденко Левентал *Швајцарац на Кајмакчалану* - књига о др Рајсу, Београд, Просвета, 1984.

Био сам с вама када сте били у невољи. Делио сам с вама те патње и, да бих то могао, жртвовао сам сјајан живот и веома лепу каријеру која је много обећавала. Заволео сам вас јер сам на делу видео ваше људе из народа у биткама и пресудним тренуцима, када се препознаје истински карактер неке нације. Заволео сам вас и због жртава које сам ради вас поднео, јер за људе и ствари се у толико јаче везујемо у колико нас то везивање кошта жртвовања.

Видео сам вам, међутим, и мане, мане које су се ужасно исказале после рата. Неке ваше мане ће, ако их не отклоните, бити погубне по вашу нацију. Не бих вам био пријатељ ако не бих повикао „чувајте се” и ако вам не бих, уз врлине, које су истинске и лепе, указао, као у огледалу, на ваше лоше стране. Нећу скрити од вас ништа битно од онога што сам видео, јер прави пријатељ није онај који вам ласка, већ онај који вам каже истину, целу истину.

Међутим, нећете имати то огледало у рукама док сам ја у животу. Наћи ћете га у мојим списима и чинићете с њим што год будете хтели. Или ћете га прочитати, замислити се над његовим садржајем и из тога извући корист, или ћете га, пак, презрети, па ће онда она истинска српска душа, душа ваших хајдука и јунака ратова за ослобођење, нестати са ваших простора. То ће бити последња услуга коју могу да вам учиним.

ВАШ НАРОД

У набрајању ваших врлина нећу морати да вам говорим о ономе што ви називате „интелигенцијом”. Њоме ћу се позабавити тек у деловима посвећеним вашим манама.

Срећом, ваш народ понајвише чине сељаци, а не „интелигенција”.

Ваша нација је имала веома лепу прошлост, после које су уследили дуги несрећни векови. Пошто сте основали велико царство, које је, судећи по ономе што је од њега остало, много обећавало и у своје доба било напредно попут западних царевина и краљевина, пали сте под превласт Турака, затим и у њихово ропство. Да би избегли то робовање, многи од вас су напуштали земљу и тражили уточиште код моћних суседа, Аустро-Угара, али су само мењали господара. Под Турцима сте много пропали. Били сте раја. Цркве и манастире сте склањали под земљу или у дивље планинске кланце, далеко од путева својих господара. Отимали су вам децу и од њих стварали јаничаре. Од своје сиротиње сте плаћали и добар „десетак” угњетачима. Ваши родољуби нису могли да трпе тај неподношљиви јарам па су потражили склониште у шумама, у које Турчин није смео да крочи. Били су то ваши хајдучи, духовни оци оних који су остварили повлачење преко Албаније, Цер и Јадар, Кајмакчалан и Добро поље. Терали су вас са плодних равница, њих је запоседао Турчин, а вама остављао само каменито планинско земљиште.

Ипак, упркос свим тим невољама, веома је мало ваших вољених покушало да избегне тај грозни положај прихватањем муслиманске вере. Велика већина ваших предака је, и поред дуготрајних патњи, остала одана старој вери и није хтела да повије врат пред окрутним туђином. Гуслари су опевали вашу минулу величину и тако били ваша савест.

Ти дуги векови под јармом су у вашем народу трајао печат. Тиме је он стекао дивне врлине, али и велике мане, а сачувао је и те врлине и те мане.

Погледајмо најпре те врлине, имајући на уму да вам сад говорим о народу уопште, а не о неким слојевима вашег становништва.

Народ вам је храбар и његова храброст често сеже до јунаштва. Могу то с правом да кажем јер сам гледао ваше војнике, а они нису били ништа друго до сам народ, у скоро свим биткама великог ослободилачког рата. Видео сам и повлачење преко Албаније, када су вам се многи сељани и варошани надметали у јунаштву са војницима, војницима који су стигли на Крф тек као људске сенке и од којих су многи на вечној стражи у морским дубинама.

Видео сам и ваше рањенике у покретним болницама и на операционим столовима. Ретко би им се јажук, па и јецај, отео из уста, а често их, нарочито у почетку рата, услед недостатка наркотика нису ни успављивали.

Народ вам је родољубив. Не знам ни за један народ у којем легендарни национални јунаци толико живе у народној души као код вас. А имате и онај величанствени дар да вас сећање на те јунаке зна толико надахнути да вам властити живот више ништа не значи. То је зато што лик тих легендарних јунака излази из вас самих. Сачињен је од комадића које одаје ваша душа. Урођени здрав разум вам је у тим јунацима – који су у стварности често били сасвим другачији – пронашао прави и можда једини начин да одржите нетакнутим свој национални идеал. Краљевић Марко вам је послужио као огледало.

Да бисте очували патриотизам, култу својих националних јунака додали сте још једно, скоро исто толико делотворно средство. Претворили сте своју религију у народну цркву, боље рећи у народну традицију. Истина, ви осећате, попут сваког човека који заиста размишља, да постоји нешто неодређиво, нешто сувише узвишено да би се појмило, над нама, нешто што наткриљује свет и управља њиме. Међутим, ви нисте религиозни. Нисте могли да прихватите Бога какав је у Библији, претворили сте га у вечног и свемоћног главару свог народа. Ако бих могао да у овој области употребим тривијалан израз, радо бих рекао да ваш „бог” носи оклоп и

браду Краљевића Марка, шајкачу вашег ратника са Цера и Јадра, Кајмакчалана и Доброг поља. Попови вам нису били нити јесу црквени људи, већ ватрени родољуби са свим врлинама и манама вашег народа.

Религија је, свакако, моћно средство поретка, а здрав разум вам је показао пут да је понародите и да је такву прихвате ваши људи. Та религија вас, упркос вама, одржава. Мушкарци вам поготово нису често у цркви. Колико сам само пута, у време обреда, ушао у ваше храмове и тамо затекао тек неколико ретких верника, и то скоро искључиво жена. Али се чак и онај Србин који се хвалише да га је „баш брига и за попа и за његова посла” прекрсти кад сазна нешто што га жестоко погоди, или оде да пободе упаљену свећу испред иконостаса кад изгуби драго биће. Брижљиво чувајте ту народну религију јер ће ваш народ, оног дана кад је напустите, бити изгубљен.

Ваш народ је гостољубив. У села човек не може доћи, а да не наиђе на широкогруд дочек. Народне светковине још чувају онај некадашњи прелепи обичај угошћавања. Први комад божићног колача чува се за намерника.

Народ вам је демократичан, и то заиста демократичан, а не на начин политичара. Међу вашим људима човек се цени онолико колико је човек, а не по ономе што су од њега учинили одело и титуле. Новац му, наравно, као и свуда, улива поштовање и оставља утисак, али тај утисак није толики да би га натерао да се одрекне властитог достојанства.

Ваш народ зна за самилост и понекад је такав у тренуцима када се човек не нада да ће код њега наћи ту лепу људску особину. Колико сам, тако, пута у току рата гледао како доводе заробљене непријатељске војнике изнурене од глади и, уместо да те људе, који су им спалили куће и масакрирали жене и децу, злостављају, ваши војници би се смиловали над њиховом судбином и давали им последње парче хлеба из цепа.

Народ вам је поносан, али не и охол. Тај понос није мана, већ врлина. Она је нужна сваком заиста добром човеку јер га спречава да подлегне злим утицајима или искушењима. Тај понос је, најпросто, поштовање сопствене личности. Лоши људи га немају. Они су само оholи.

Најзад, ви сте бистар народ, један од најбистријих које сам за живота видео. Схватите брзо и правилно. Са својом интелигенцијом и природним богатствима тла, морали бисте имати једну од главних улога у Европи. Ваше мане, поготово мане оних које ви називате својом „интелигенцијом”, спречавају вас да то постигнете.

Погледајмо сада мане вашег народа.

Нисте велики радници. Често одлажете за сутра, чак и за прексутра, оно што бисте могли да урадите данас. Последица је да се то, често, никада и не уради. Колико сте само личних и, још горе, колико сте губитака по своју земљу поднели због тог олаког дангубљења! И ваш сељак губи, због недовољног залагања у раду, добар део онога што би могао добити од своје много плодне земље. Он не примењује савремене и рационалне поступке у пољопривреди пошто би га они, бар док се не би на њих привикао, терали да више ради. „Традиција” му је изговор што их не примењује.

Колико сам пута, обилазећи вашу земљу, видео у парлогу савршено обрадиве, понекад чак и изванредне површине покривене шипражјем и травом по којима, и то не увек, пасу овце и козе. Међутим, кад би се то земљиште обрадило или, ако је мочварно, исушило, давало би не само сву храну за стоку, већ доносило квинтале и квинтале жита, које бисте скупо продавали земљама према којима природа није тако дарезљива. Ево једног примера: Макиш, на самом улазу у Београд. Кад би се на њему извршила иригација и када би се заштитио браном од поплава, он би вам био не само

пространи врт довољан да снабдева свим поврћем тржиште главног града, већ и житница непроцењиве вредности. Данас он пружа оскудну храну само изгладнелим свињама и мршавим кравима, често је неизвесно ловиште београдским ловцима и зборно место свим Циганима из Јаркова ради риболова на кош, по муљу.

Знам да ћете покушати да нађете оправдање и да ћете рећи да брана и одводњавање скупо коштају. Истина је да у овај подухват треба уложити неки капитал. Међутим, зар не мислите да ћете новац који у то уложите брзо повратити и да ћете га удесетостручити? Земља би вам засигурно одатле извучила већу корист него данас. И немојте ми говорити како немате новца потребног за извођење таквих радова од државног интереса. Трошите га на милионе за политичке „агитације” које не доносе добро већ зло овој земљи.

На исти тај недостатак полета у раду не наилазимо само на селу, наилазимо на њега и у граду, чак у израженијој мери. Пре свега, зашто вам се села све више празне, а сеоска омладина, која сигурно не би била сувишна на селу, наваљује у градове да би ту потражила запослење? Сигурно не зато што их ваше село, које је, осим ретких изузетака, једно од најплоднијих и најнасељенијих у Европи, не би могло хранити. Не, она долази у град из два друга разлога: прво, данас многи млади људи сматрају понижавајућим да буду сељаци, па, желе да буду „чиновници” јер мисле, и у великој већини случајева с правом тако мисле, да ће им посао у својству чиновника бити лакши. Овакво стање духа, наравно, слабо погодује васпитавању вредног особља у државним службама. И, заиста, лично искуство ми је показало да је половина ваших чиновника лоша и веома лења. Довољно је да уђете у пошту, где безбројне госпођице непрестано брбљају, поправљају шминку, а једва да се потруде, и то веома нељубазно, да удовоље народу којем би морале бити на располагању.

Треба ипак рећи да се код вас тај недостатак радне енергије објашњава на два начина. Најпре, под турском влашћу вам је и најжешћи рад мало користио. Од њега се богатио само ваш угњетач. Током векова навикли сте се да радите само онолико колико је неопходно. Затим, земља вам је тако плодна. Уз веома мало рада имате што вам је потребно за живот. Нисте хтели да радите више зато што би то користило само вашем тиранину. И тако, кроз дуге векове, навикли сте се да мало радите и још нисте успели да раскинете с том навиком која у данашњим околностима, када сте постали велики народ који мора да има своју улогу у свету, није више допуштива.

Дакле, у оно време сте мало радили како не бисте стварали богатство својим угњетачима. Најамбициознији су се задовољавали скромним благостањем. Нисте били лакоми. Данас су, иако релативно мало раде, многи од вас постали похлепни. Долазили су у додир са другим земљама пре Великог рата, а нарочито током њега. Видели су раскош великих западних градова и задивила их је видљива моћ новца, а нису увидели шта је у њој лажно. Када су се вратили кући, желели су да се по сваку цену обогате, али не великим и поштеним радом. Присетили су се својих некадашњих турских господара, па су кренули њиховим примером у корупцију. И тако се у ову земљу, која је некад била земља суште честитости, увукла одвратна корупција, о којој ћу касније дуже говорити јер је она заразила посебно оне међу вама који се охоло називају „интелигенцијом земље”. Тако сте обистинили Бизмаркове речи који је, када га је неко упитао за мишљење о српском народу током Берлинске конференције 1878. године, рекао: „Ако у Србији сретнете човека који носи кошуљу преко панталона, можете се у њега поуздати. То је честита и поштена људина. Ако, међутим, кошуљу упасује у панталоне, он постаје лопужа.”

Ви, који пред богатим и моћним угњетачем нисте хтели да га одбаците, сада губите тај понос пред богатством, пред новцем. Истина, некадашњи дух још постоји на селу, али у градовима царује новац. Колико сам пута гледао како се ваши најмоћнији људи клањају богатству? Милионер, који је за време рата мешао песак и брашно и испоручивао га војницима што су се борили и гинули за вашу слободу и кога је суд за то и осудио, данас је још богатији и свемоћан, а ви му ласкате. А према мени, некада богатом, који сам, поред будућности, жртвовао и то богатство, ваше вође односе се као према наметљивцу јер сам, ради вас, од себе начинио новог сиромаша. Ех, кад бих још имао оно богатство, скидали би ми шешир на удаљености од 500 метара!

Када вам је злато, током дугих векова ускраћивано, најзад постало доступно, сувише вас је опчинило, и због те опчињености изгубили сте многе веома племените особине које сте имали, а које, уосталом, још срећемо код људи којима је далек живот ваших „интелектуалних градова”. Сматрам да је, код појединца, нека карактерна особина нестала под туђим утицајима, само потиснута и она се поново може јавити. Оно што се дешава у појединцу мора се дешавати и у заједници. Зато сам убеђен да се ваше добре особине, које сте имали, поново могу исказати ако то искрено желите.

Једна од врлина која је код многих међу вама ишчезла јесте захвалност. Постојала је, то доказују ваша стара народна поезија и споменици које су оставили ваши преци. Данас се она склонила међу сиротињу. Она се сећа, она исказује, понекад на дирљив начин, своју захвалност.

Постали сте страшно незахвални. Тако ваш главни град, Београд, некада град-мученик, ни дан-данас, десет година након ослободилачког рата, нема ни најмањи крст, ни најмањи камен који би чувао сећање на жртву оних који су вас ослободили. Многи међу вама су веома богати и немилице

троше да би се истакли и из забаве, али кад ваља показати захвалност према онима који су се жртвовали, ништа не дају, ама баш ништа. Ваше вође нису још, за ових десет година колико је прошло од завршетка рата, свечано обележиле ни један од оних великих догађаја којима дугујете слободу и величину земље. Јасно је, такве свечаности би биле незгодне већини ваших садашњих вођа зато што они, док вам је земља била у смртној опасности и кад се требало жртвовати, ништа нису учинили за њу, већ су се само бринули како да склоне на сигурно своју драгоцену личност, чак су неки искористили несрећу отаџбине да би се обогатили.

Шта сте учинили за своје ратне инвалиде? Од свих земаља које су учествовале у рату ваша се најгоре односи према њима. Док неколико стотина ваших бивших министара, саможивих политичких професионалаца, који, у већини случајева, ништа нису учинили за отаџбину, већ обилато напунили џепове, сређује себи исплаћивање „пензија” које вас коштају небројених милиона, инвалиди вам могу умирати од глади.

А шта је са војницима и официрима који нису штедели крв и здравље да бисте ви били слободни? Јесте ли поступали с њима како то они заслужују и како вам дужност налаже? Не! Многи, чак и најзаслужнији официри су пензионисани, а да им нисте нашли посао у цивилству који би њима и њиховим породицама обезбеђивао пристојан живот. Исто тако сте поступали и са војницима, а сву благонаклоност сачували сте за штићенике тренутних моћника.

Верне пријатеље из тешких дана ваше вође су, у знак захвалности, ћушиле ногом, а ви сте их пустили да то ураде. Тако их Србија, која их је имала много у току велике олује, данас више нема или готово нема.

Безмало, рекло би се да управљачка класа ваше земље мрзи оне који су учинили услуге вашој отаџбини. У случају многих ваших садашњих моћника то се може објаснити

чињеницом да су ти добротинитељи ваше нације жив прекор онима који ништа нису дали својој земљи, већ су своју памет користили само да би себи пронашли лепо намештење и да би се обогатили. Но, зашто се други поводе за њима или им у најмању руку, дозвољавају да увредљивом незахвалношћу плаћају учињене услуге?

Да би се оправдали, када бих им понекад то замерио, рекли би ми говорећи о мени: „Па Вас сматрамо својим и тако с Вама поступамо.”

Пре свега, био вам онај који вам је учинио добро сународник или странац, дугујете му исту захвалност. Није ни часно ни племенито обасипати почастима странца, а лоше поступати са сународником. Међутим, ваши званичници, или они који би то хтели да буду, не одају почаст ни странцу. Они се или праве да не знају какве им је он услуге некад учинио или га вређају понижавајућим поступањем. Не односе се према њему чак ни као према свом држављанину, како су ми одговорили, јер му, кад год нешто затражи од њих, кажу да он као странац нема шта да тражи.

Али, ако ваши управљачи и њихова свита радо ћуше ногом оне који су се доказали као пријатељи ове нације, и то без вашег противљења, све своје осмехе задржавају за ваше непријатеље. Сам Бог зна колико сте пропатили у току рата од Аустро-Угаро-Шваба, колико су вам јадну земљу они опустошили, опљачкали и на муке ударили, колико су вам најбоље браће и сестара измрцварили и побили, зато што су били родољуби. А данас вас те исте Швабе, исти они некадашњи Аустро-Угари, преплављају производима и људима, а ви их дочекујете раширених руку. Хиљаде и хиљаде Немаца, Бечлија, чак и Будимпештанаца мирно долази да код вас стиче богатство, а ви им то допуштате. Представнике исте оне Немачке, која вам је била немилосрдан непријатељ и која ће то поново бити једног дана, слави „цвет” ваше престонице који се дичи да је

савремен. И док ваши некадашњи целати наилазе код вас на најлепши дочек правите све могуће тешкоће припадницима народа који су показали делотворно пријатељство у вашој несрећи. Моји сународници, Швајцарци, који су према вама били прави самарићани за време Великог рата, тешку муку муче да би код вас добили само дозволу за рад. А читава швајцарска колонија у Краљевини СХС има само 160 чланова, док је број ваших сународника који слободно зарађују хлеб у Швајцарској двадесет пута већи. Потпуно разумем да најпре желите да обезбедите хлеб сународницима, али пре него што натерате врло малобројне пријатеље да осете колико је нужна и жестока борба за живот, почните да то примењујете на хиљадама бивших непријатеља које никада нећете успети да преобратите у пријатеље.

Бије вас глас да сте ксенофоби. Прави српски народ то није. Обазрив је према странцу, а та обазривост понекад иде до подозривости. Није ни чудо кад су вас током дугих векова искоришћавали страни угњетачи. Та обазривост, па чак и подозривост нису мане, није то ксенофобија. Међутим, они међу вама који би хтели да се сматрају владајућом класом јесу ксенофоби и, што је још горе, ксенофобија им није последица претераног национализма, већ накарадне зависти.

Љубоморни су на од себе образованије, отменије и напредније странце. Неподношљиво им је кад морају признати да су ти људи изнад њих. Онда их мрзе, презиру, па ако им се не исплати да их отерају, изналазе све могуће начине да их прогоне. Ипак би им разум морао рећи да нације, на пример, француске нације или швајцарског народа – одавно слободних народа који су слободно могли да се развијају – нужно морају да буду напредније од народа који је имао несрећу да га вековима угњетава окрутни тиранин. Тек од пре неколико деценија Србија се могла развијати релативно слободно, а уистину је слободна тек од Великог рата. Сви

који је познају радо одају признање великом труду који је она уложила у развој откако је то могла да чини. С правом на то може да буде поносна, али, разумљиво, не може очекивати да се, радом од неколико деценија, изједначи са прегнућем које је вековима изискивано од земаља старих култура.

Уосталом, оно што зовемо културом није све што чини вредност неког народа. Природна морална својства имају у проценивању те вредности у најмању руку подједнаку улогу. Елем, српски народ има морална својства која надмашују морална својства многих других народа. Иако мање просвећен, могао је, дакле, да претендује на неко достојанствено место. На жалост, рђавим схватањем положаја своје земље, а то погрешно схватање изазива њена охола и неповерљива уображеност, владајућа класа ради на обарању тих моралних врлина српског народа дајући му лош пример.

Та љубомора касте зване „интелигенција” српског народа не исказује се само према странцима већ и према сународницима. „Отмено друштво” тако не дозвољава неком свом члану да се издигне изнад просека. Свим средствима настоји да препречи пут ономе ко се осмели и пожели да иступи из његових редова. Ако је, пак, немоћно да га у томе спречи, прогониће га сплеткама, чак и клетвама. Стога прави интелектуалци ове земље, а има их, и то много, не успевају у Србији, па обесхрабрани напуштају борбу. Зато и најзначајнија места у администрацији и другде најчешће заузимају медиокритети, чак и људи без икакве вредности. Зато вам је и политички кадар кукаван.

И поред свега, завист није својствена српском народу. Он је амбициозан, а храбар народ и треба да буде амбициозан, али није љубоморан. Љубомора је тековина оног изрођеног дела становништва, дела који чини „интелигенцију”, како се она неоправдано назива.

Љубомора је и узрок једне друге мане: недостатка мере, претеривања. Та мана се исказује у укусима, не у раду. Истина је да се са радом у Србији не претерује! Желите да се изједначите са другима, чак да их надмашите, а претерујете по државајући их. Погледајте своје жене на улицама. Нису то више људска лица, то су вештачке, жестоко обојене маске. Лондонски и париски кројачи лансирају моду широких панталона. Да их не би прогласили „ситним провинцијалцима”, ваши младићи се одмах унакарајују правим смешним сукњама. Ваша интелигенција ропски прати сва застрањивања и све глупости такозваног савременог живота, и у томе још претерује, било то у моди, сликарству, вајарству, спорту итд. Ти људи не увиђају да просто постају смешни у настојању да достигну и престигну друге како би задовољили своју завист. Потпуно губе из вида да ће одећа скројена за А. веома лоше стајати Б., и обрнуто.

Љубомора ваше „интелигенције” се добро слаже са зачуђујућом површношћу. Људи виде само спољни сјај, а садржајем се не баве. Труде се да достигну тај вештачки сјај. Неки пут у томе успеју, јер је ваша нација интелигентна и врло надарена, али тај вештачки сјај брзо тамни пошто га не одржава права снага, која долази изнутра. Површност се показује свуда, како у обичном, тако и у интелектуалном животу. На пример: видели сте у иностранству, у Француској, Швајцарској, Енглеској, лепе и добро одржаване хотеле. Желите да идете њиховом стопом. Подижете зграде где камен замењујете штуком, богати намештај од тврдог дрвета фурнираним тричаријама из Беча. Лепо то изгледа док је сасвим ново, али убрзо, будући да ви ни своје зграде лошег квалитета ни безвредни намештај не одржавате као што то чини швајцарски, француски или енглески хотелијер са својим хотелом подигнутим од доброг материјала и намештајем доброг квалитета, спољашњост и унутрашњост

вашег хотела постаје једноставно бедна. Или, опет: да не би изгледали инфериорнији од цивилизованијих нација, ваши „интелектуалци” купују за велике паре некакву научну опрему. Они се неће знати њоме служити или ће је препустити рђању услед неодржавања. Ваше Министарство унутрашњих дела има „Техничку службу”, коју сам ја својевремено основао са намером да је мало-помало оспособим да вам буде од велике користи. Пошто више нисам могао да подносим свакојака злостављања, натерали су ме службеници и руководиоци тог министарства, да напустим то место; заменио ме је неинтелигентан човек који је од образовања имао два или три разреда гимназије и подофицирску школу. Он је потрошио много новца да би купио у Паризу и у другим местима одличне инструменте и уређаје, а не зна њима да се служи нити зна чему служе. Ставио их је у застакљене ормаре и од њих направио изложбу некоришћених уређаја. То га не спречава да трчи на све конгресе и да тамо приповеда како у служби којом је задужен да руководи, а не руководи пошто је за то неспособан, има толико најпознатијих апарата. Није то спречило ни ваше Министарство унутрашњих дела да тој служби, иако му је савршено позната неспособност њеног шефа, годишње додељује значајан кредит за такве детињарије. Због тога их треба окривити.

Површно је и научно и универзитетско образовање већине ваших правника који долазе са овдашњег универзитета. Зар ви заиста мислите да напамет научена скраћена умножена предавања, без похађања наставе (у унутрашњости су или обављају неки посао) могу да замене живу реч доброг професора? Зар вредност универзитетске наставе није баш у томе што професор, наравно прави професор, преноси свој начин размишљања, свој начин разматрања проблема на ученика? Конкретне чињенице које професор излаже могу да се нађу у хиљадама књига, али начин на који он